Маргарет Димитрова (София, България)

НОВО ИЗДАНИЕ НА ГЛАГОЛИЧЕСКИ МИСАЛ

Senjski glagoljski misal 1494. Urednici Milan Moguš i Anica Nazor. Faksimilni pretisak. Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 1994. 432 p.

През ноември 1994 г. излезе от печат фототипното издание на Сенския мисал — хърватска глаголическа печатна книга от 1494 г. Това е най-ранният инкунабул, за който се знае със сигурност, че е отпечатан в Хърватско[1]. Изданието, както и проведената в Загреб на 21 и 22 ноември конференция „Сенският глаголически кръг 1248—1508" са посветени на 500 годишнината от появата на книгата. Изданието е на Хърватската академия на науките и е осъществено от Милан Могуш и Аница Назор в 2000 екземпляра.

Значението на Сенския мисал е оценено още от откривателите му и първите изследователи, занимавали се с него в периода 1849—1854. Ив. Берчич[2] открива един екземпляр (днес се пази в Санкт-Петербург) и публикува части в своята „Čitanka starosloveskoga jezika" (Prag, 1864); у В. Ягич[3] попада екземплярът, пазен днес в Будапеща, и той препоръчва да бъде купен от Мюнхенския антиквар за Хърватско; О. Ашбот[4] посвещава на инкунабула, пазен в Будапеща, две статии[5]. По-късно паметникът е споменаван в различни изследвания за средновековната славянска писменост в Хърватско, или пък някои негови особености, както и значението му, стават обект на отделни разглеждания[6]. Не съществува обаче цялостно изследване за него. В това отношение новото издание открива възможности както за бъдещи проучвания на конкретния мисал в контекста на късносредновековната хърватска глаголическа традиция, така и за използването му за осветляване на много въпроси, свързани с текстовите особености, графиката, граматичните и лексикалните черти на тази книжовна традиция в рамките на западното Средновековие, или по-точно в рамките на една гранична култура между Изтока и Запада.

Новото издание е второто издание на глаголически паметник след изданието на

[1] Най-ранният хърватски глаголически инукнабул датира от 1483 г., т. нар. Editio princeps.

[2] Berčič, I. Njekoliko staroslavenskih i hrvatskih knjiga što pisanih što tiskanih glagolicom, kojim se u skorašnje doba u trag yušlo. Rad SA 1881, 59, 169—171.

[3] Jagić, V. Književnost. Hrvatska. Hrvatski misal štampam god. 1494 u Senju. — Vienac, 33, 1894, 532; вж също Bosanać, S. Hrvatski misal stampam g. 1494 u Senju i brevijar štampam g. 1493. — Vienac, 5, 1895, p. 78.

[4] Asboth, O. Az 1494-iki zenggi glagolita misekönyv. — Magyar Könyvszemle, 4, 1896, 2, 120—149; 4, 1896, 3, 209—244; Asboth, O. Das zu Zengg im Jahre 1494 gedruckte glagolitische Missale. — Archiv für slavische Philologie, 19, 1896, 214—229.

[5] Подробно историята на отделните екземпляри е проследена от А. Назор в предговора на фототипното издание (вж. по-долу).

[6] Bošnjak, M. Slavenskia inkunabulistika. Zagreb, 1970, 115—162; Hercigonja, E. Povijest hrvatske književnosti. Kn. 2. Srednjovekovna književnost. Zagreb, 1975, 222—235; Bakmaz, I. Prvo razdoblje hrvatskoglagoljskog tiskarstva. (Analiza grafije). — Slovo, 31, 1891, 102—132.

Хървоевия мисал[7], което се стреми да възпроизведе максимално оригинала. От трите открити досега екземпляра (плюс един фрагмент) е използван екземплярът, съхраняван в Будапещенската библиотека Сечени под сигнатура inc. 988. Той е сравнително пълен. За малкото липсващи в него страници е взет екземплярът, съхраняван във францисканския манастир на Срес[8]. Тъй като и в трите запазени екмемпляра липсва първият лист на календара, и в изданието калнедарът започва с месец март, а не от януари. В Будапещенския екземпляр няма и изображението на разпятието, съдържащо се в екземпляра, пазен в Санкт-Петербург. В изданието то е възпроизведено в предговора.

В техническо отношение изданието е съвършено. Направено е в Загреб по цветни диапозитиви, изработени в лабораторията на Будапещенската библиотека. Запазени са не само размерите на оригинала (мисалът е отпечатан в Сен във формат 4°, 14 × 20, 216 листа, т. е. 27 тетради (в 2 колони), но и цвета на хартията и на писмените знаци (черен и червен), а също и начертанията, украсата. По този начин ясно личи структурирането и сегментирането на текста и лесно може да се проследи функцията на цветовете и отделните знаци. Така изданието дава информация и за печатарски особености на Сенските книги.

Факсимилното издание има за цел да възпроизведе мисала, отпечатан в Сен през 1494 г., а не екземпляра, пазен в Сечени. Затова в него не са включени текстовете, допълнени на ръка с глаголица и латиница в Будапещенския екземпляр — те не принадлежат на корпуса, отпечатан през 1494 г. в Сенската печатница. Трябва да се отбележи обаче, че сам по себе си този екземпляр също представлява интерес за изследователите, тъй като разкрива спецификата на една езикова и културна ситуация. Той е свидетелство за културата и интересите, за билингвизма на глаголашите, за съвместното съществуване на латинската и глаголическата графика в една книга, всъщност у един и същ писач. Така че публикуването на допълнително добавените текстове в инкунабула, дори отделно от основния корпус на книгата, би откроило определени параметри на културата в региона.

Не е възпроизведена и подвързията на Будапещенския инкунабул, защото не се знае дали е оригинална. Кориците са направени по идея на Б. Фучич, следващ практиката на глаголашкия книговезец от Сен Гргур Кралич.

Фототипното издание е снабдено и с увод в отделен свитък, който се състои от 5 части. Всъщност отделните статии представляват сполучливи обобщения на по-детайлни изследвания на своите автори. Тези публикации не целят да направят пълен анализ на паметника. Те дават основна информация за него и поставят редица проблеми, предлагат различни ракурси на изследване.

В кратък Предговор (с. 3—4) Милан Могуш излага основните принципи, възприети в изданието. Той изброява и покъсно добавените на ръка текстове в Будапещенския екземпляр, а именно обредни и библейски текстове, написани на латински или с глаголически бързопис.

Публикувана е таблица с хърватската глаголическа азбука с числено значение на буквите и с латинската транслитерлация, като са изброени всички срещащи се в хърватските глаголически книги знаци.

А. Назор[9] (За Сенския глаголически мисал, 1494, 7—11) проследява историята на откриването на мисала и странствуванията на отделните екземпляри. Тя разглежда мисала като начало на печатарската дейност в Сен и обръща внимание на ролята на колофоните в сенските глаголически книги, предоставящи важна информация за ранната печатарска дейност в пределите на Хърватско. Съществено улеснение за специалистите, интересуващи се от определени текстове, от структурата на литургичната книга, е подробно изложеното от авторката съдържание на мисала, като

[7] Missale Hervojae ducis Spalatensis croatico-glagoliticum. Editionem curaverunt B. Grabar, A. Nazor, M. Pantelić sub redactione Vj. Stefanić. Vol. 1. Facsimile. Vol. 2. Transcritpio et commentarium. Zagreb-Ljubljana-Graz, 1973.

[8] Nazor, A. U samostanu franjevaca konventualca u Cresu otkrivena rijetka glagoljska inkunabula. — Naša knjiga, 2, 1982, 36—37; Tandarić, J. Prvotisak senjske glagoljske tiskare u samostanu franjevaca konventualca u Cresu. — Croatica christiana periodica, 11, 1983, 184—185.

[9] Срв. още Nazor, A. Kulturnopovjesno značenje izdanja glagoljske tiskare u Senju g. 1494—1508. — Slovo, 21, 1971, 415—442; Hrvatskoglagoljske inkunabule. U povodu 500 obljetnice brevijara Blaža Baromića 1493—1993. — Croatica, 37/38/39, 1993, 245—249.

са дадени названието на отделните части според мисала и началото на някои от тях, а също и тяхното хърватско и латинско съответствие, както и съответната страница в инкунабула. Изследователката посочва най-общо характера на езика на мисала, като отбелязва икавско-екавската реакция на *ě*, характерна за Сенския регион. Описани са водните знаци.

Колофонът на мисала свидетелства, че книгата е отпечатана с усилията на Блаж Баромич, Силвестър Бедричич и Гаспар Турчич. Дългогодишната изследователка на хърватските глаголически ръкописи, добра познавачка на дейността на Блаж Баромич, М. Пантелич[10] (Блаж Баромич — писач, печатар и основател на Сенската печатница, 12—18), проследява развитието на Блаж Баромич в контекста на европейската култура в епохата на книгопечатането и на хърватско-италианските контакти по това време[11] — от преписвач на глаголически ръкописи през коректор и редактор в печатницата във Венеция той става основател на първата глаголическа печатница. Ценна черта на изследването е разглеждането на печатарската дейност, нейната организация, характер и качество като отражение на съществуването на определени икономически, социални и интелектуални възможности на глаголашката среда в епископското средище Сен.

Ф. Паро (Някои особености на отпечатването на Сенския мисал от 1494 година, 19—22) проследява детайлно етапите в процеса на отпечатване на глаголическите книги в Сен, пособията, квалификацията на майсторите. Важен е защитеният чрез подробния анализ на графиката извод за типографската зрялост на решенията на Блаж Баромич, за неговия усет за мяра, простота и изящност на буквите. Така хармонията във вида на графемите на Сенския мисал е още едно основание, доказващо необходимостта от фототипното издаване на паметника.

Накрая А. Назор прилага и изчерпателна библиография за мисала, съдържаща 29 заглавия.

Като цяло новото фототипно издание представлява ценна основа за разнообразни бъдещи изследвания.

---

[10] Срв. изследванията ѝ: Pantelić, M. Kulturni ambijent djelovanja Blaža Baromića, pisca i štampara glagoljskih knjiga. — Senjski zbornik, 6, 1973—1975, 31—44; Blaž Baromić, pisac i tiskar glagoljskih knjiga. — Forum, 4—6, 1993, 384—390.

[11] Авторката успоредява следните факти: първата печатна латинска библия се появява през 1452—1455 г., първият печатен латински мисал през 1474 г., първият печатен глаголически мисал през 1483 г., през 1484 г. е отпечатан латински бревиар по загребски обред във Венеция.